

TDK DOLGOZAT
MŰVÉSZETI ÉS MŰVÉSZETTUDOMÁNYI SZEKCIÓ
MŰVÉSZETI ALKOTÁS

„Egy vonal nem más, mint egy pont, ami elment sétálni.”

Paul Klee

BUDAPESTI MŰSZAKI ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM

ÉPÍTÉSZMÉRNÖKI KAR

URBANISZTIKA TANSZÉK

SZELLEMI ÁTRAKODÓ

Szekeres Zsanett

Konzulensek: Szabó Árpád DLA, Varga Imre

Budapest, 2021 november 01

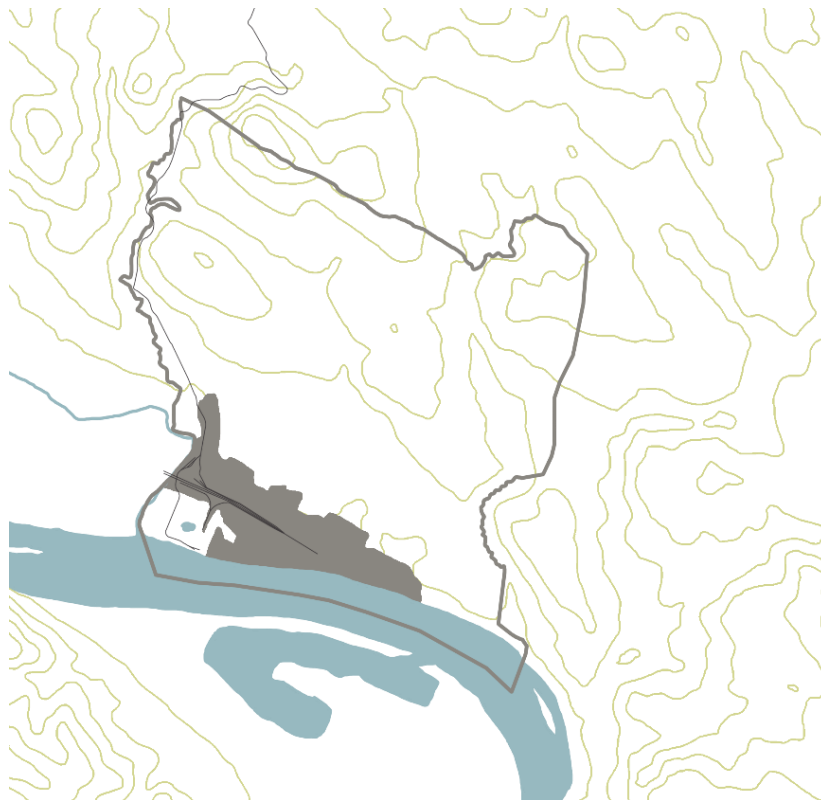
Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
Elemzés	6
Természetes és mesterséges környezet kapcsolata	6
Téri elemek interakciója	8
Promenadológia	10
Összefoglalás	12
Köszönetnyilvánítás	12
Irodalomjegyzék és források	13
Mellékletek	15

Bevezetés

Pályamunkám alapjául szolgált a BME Urbanisztika Tanszéke által meghirdetett témafelvetés, mely a Pest megye északi részén található Szob városhoz tartozó Szob-Nagybörzsöny erdei iparvasút felszámolt szakaszához tartozó folyami átrakodók interpretációját tűzte ki célul. Az alkotás végső formája azonban a helyszín mélyebb megismeréséből adódóan a meghirdetett iránytól eltérő célkitűzést határoz meg. Ezáltal a produktum értelmezéséhez szükségszerűnek tartom a terület rövid bemutatását.

A vasútvonal szakaszosan épült ki, a feldolgozott Dunamenti végpontot 1912-ben adták át a Szob-Márianosztra útvonal részeként, majd 1958-ban bővítették egy új vágánnyal. (Árpási, 2018) Funkcióját tekintve fát és kőanyagot szállított a szobi MÁV állomáshoz, a zúzóműhöz és a Duna-parti hajórakodóhoz. A vasúti teherszállítást 1992-ben gépjárművel váltották ki, így rendeltetésétől mentesülve máig használaton kívül áll a partmenti vonal. (Árpási, Vasúttörténet, 2017) A helyi közösségekben már ekkor is erősen élt a revitalizáció szándéka, ennek eredményeként személyszállítási céllal 2002-től kezdődően felújításra került a Nagybörzsöny-Szob vasút a folyóparti szegmens kivételével, melyet jelen tanulmányban dolgozok fel. (Pokony, 2016)

1. ábra – Szob város határa domborzati térképen

A terület aktuális helyzetét tekintve a város önkormányzata újra hajókikötőt létesítene az átrakodó alatt, valamint bekapcsolná a kisvasút vonalába a kimaradt szakaszt. Ugyanakkor az utóbbi terv megvalósítása kétséges, mivel a szükséges területek jelenleg magántulajdont képeznek. (Krisztián, 2021) A part menti szakasz ezen felül a Duna-Ipoly Nemzeti Parkhoz tartozó védett terület. (Duna-Ipoly Nemzeti Park, 2021) A felsorolt tényezők megoldásához Szob városa jelenleg nem rendelkezik a megfelelő szintű erőforrásokkal. Feltételezhetjük tehát a hatályos állapotok hosszú távú fennmaradását, amely a vasútvonal ezen szakaszát alkotó objektumok természetes erózióját foglalja magába.

A legkisebb energiabefektetés elvét követve a használaton kívül helyezett létesítményeknél általánosan elmondható, hogy az esetek többségében a bontási folyamatokat a természetre bízzák. Ezen tendencia megfigyelhető bármely lakott területen, ha az ember nyitott szemmel jár. Témaválasztásomat indokolta egyéni kötődésem az azonos helyzetű Nyírvidéki kisvasúthoz, amely 1905-től üzemelt, a 2009-es leállás óta pedig érintetlenül pihen a nyírségi tájban. (Kiss-Polgárdi, 2020) (Hoványi, 2015) Sok éven át személyesen tapasztalhattam meg az elhagyott vasúti tereptárgyak interakcióját a környező élővilággal.

A primer források használata kiemelkedően fontos volt számomra az alkotás célkitűzésének meghatározásában. A helyszín bejárásakor a terület értelmezésének szerves részét képezték az egykori ipari tevékenységből visszamaradt elszórtan elhelyezkedő tereptárgyak. Az objektumok értelmezéséhez egy útvonal végigjárása szükséges, amelyet a szekvenciális látványelemzés módszerével dolgoztam fel, így statikus képek sorozatával idézve elő a dinamikus haladás érzetét. (Cullen, 1961) Az alkotás sorozat célja az útvonal térhatárok által szekciókra bontott térélmény-láncolatának definiálása, olyan együtttest hozva létre, melynek minden eleme önálló alkotásként is értelmezhető.

2. ábra – Duna-parti úthálózatok

Elemzés

Természetes és mesterséges környezet kapcsolata

Az elmúlt közel 30 év során a természetes avulás mellett jelentős változásokon ment keresztül az egykori vasút szakasz:

- a sínek vonala már csak az átrakodók betontömbjén fellelhető
- a vonalat kiemelő kőtörmelék alépítmény csak a partmenti szakaszon maradt meg
- a partra vezető szállítószalag sávjából mindössze a beton alépítmények és a partmenti támfal maradt fenn

3. ábra – átrakodó régen

4. ábra – átrakodó most

A teljes együttest sűrűn benőtte a növényzet így csak helyenként maradt értelmezhető. Térbeli elhelyezkedése azonban kedvező. A Duna ezen szakasza kedvelt kirándulóhely, a természet folyamatos térfoglalásának ellenpontjaként túravonalak szelik át a környezet szövetét. Vonalvezetésük a legkisebb ellenállás irányában alakult ki, kikerülve a terjedelmesebb térrészeket, mint például természetesebb fákat, az átrakodó tömbjeit és egyéb komponenseit. Következésképpen az átrakodó együttesének téri helyzete folyamatosan alakult át kiemelt, környezetet szervező egységből részlegesen érzékelhető rejtett elemekké. Strukturált felépítésének megértésében az ösvényeken haladva vizuális akadályt állít a növényzet, ezáltal a teljes egység felfedezése periódusokra bomlik, hatására az együttes érzékelése fragmentáltá válik. Haladás során az objektumok téri és logikai kapcsolata nehezen állapítható meg a dezorientált térérzet miatt:

- dús növényzet által keltett intenzív fény-árnyék hatások
- kanyargós, több elágazással is rendelkező útvonal
- irányt adó Dunapart nem mindig látható

5. ábra – talált beton tárgyak egy részlete

Az mesterséges építmények az idő folyamán a természetbe illő kőmaradvány szerű testekké formálódtak. Ezen elgondolást erősítik a területen található egyéb beton tárgyak, melyeket a hajózáshoz, vízszint méréshez, gátképzéshez kapcsolódóan használtak és használnak ma is. Méretükben és formájukban változatos a megjelenésük ám egyező anyaguk és térbeli közelségük miatt a külső szemlélőnek egy egységes rendszert alkotnak. Egyes betondarabok a környezet destruktív hatásai által mára felismerhetetlenné váltak, eredeti szerepük meghatározhatatlansága miatt is kereshet közejükkel logikai kapcsolat az idelátogató. A szobi révtől az Ipoly torkolata felé induló túraútvonal kezdeti szakaszán, szinte az átrakodók nagyobb beton tömbjének felvezetéseként tűnnek elő egymást követve az út két szélén. Az elemek logikai láncként fűzhetők egymásra a haladás folyamán, bár lényegében egymástól különálló, önálló építmények.

Az elemek térbeli statikussága ellenére egy folyamatosan változó, alakuló rendszer részét képezik, melyben esztétikai, funkcionális minőségük, egymáshoz és a térhez való viszonyuk is változik. Ez a változás kis mértékben akár szabad szemmel is végig követhető az évszakok változása alatt, de az összkép teljes szintű átlátásához a történések rétegeinek mélyreható ismerete szükséges. Mivel a helyszínrre látogatók csak elenyésző része rendelkezik ezen ismeretekkel kijelenthető, hogy a talált beton objektumok az értelmezésük során összetartozó kapcsolati rendszert alkotnak.

6. ábra – útvonal térkép

Téri elemek interakciója

Környezetünk interpretációját egyéni tapasztalataink, tudásunk alapján végezzük. Sok esetben előfordul, hogy egyes ismeretek hiányában képtelenek vagyunk pontosan behatárolni bizonyos dolgokat akár fizikai akár szellemi síkon. Az ismeretlen azonban ijesztő. Szükségszerűen asszociációkat keresünk, képzelőerőnkre támaszkodunk. Mindig lesz egy sejtésünk arról, hogy mi lehet valami függetlenül attól, hogy tudjuk-e ez a feltételezés helytálló vagy sem.

Ösztönösen igyekszünk megismerni környezetünket: az ősi időkben ebből a túléléshez elengedhetetlen viselkedésből mára csupán a kíváncsiság maradt: Mi lehet ez? Mire hasonlít? Mire használják? Miért itt van? Akaratlanul is interakcióba lépünk, véleményt formálunk: tetszik, nem tetszik, ijesztő, kellemes, meghökkentő, unalmas. Ez pedig a legtöbb emberben elindít egy folyamatot, mely tovább lép a gondolati elemzéstől a fizikai tapasztalás útjára: megérintjük, áthelyezzük, rárakunk valamit, részekre bontjuk.

7. ábra – felhasználási módok

Hasonló kölcsönhatás jön létre a túraútvonalak végig járása során is. Bár a tárgycsoport elszórt tagjainak csak egy részéhez lehet közvetlenül hozzáférni, a rálátás biztosított. Ez a vizuális kapcsolat pedig a fent említett reakció katalizátoraként lehetőséget ad az elhagyatott tárgyak új életciklusának. Végtelen számú újra értelmezés és felhasználás útját nyitja meg és biztosítja a folyamatos használatot.

Ha tér és tartalmának felfedezése pozitív élményként tudatosan megjelenik a birtoklás vágya. Ez a bizonyos értelemben vett „párbeszéd” olyan emlékekhez társul majd, amelyeket szeretnék megőrizni és később is felidézni. Az esemény szimbólumaként képet, leírást készítünk vagy a tér egy megőrizhető szeletét kiragadjuk (homok, kő, kagyló, fadarab), amely a megélt impresszió képzettársításává válik és segít az emlékezésben. A szekvenciális

látványelemzés is a birtoklás egy verziója. Szükséges hozzá a helyszín ismerete, ami magában hordozza a kapcsolat kialakulását, maga a vizsgálati folyamat pedig a kiragadott téri helyzetek rögzítésével újra átélhetővé teszi a végigjárás folyamatát.

A hely frekvenciájának foka magában foglalja a résztvevők interakcióját a környezetükkel. Mindenképpen nyomot hagynak maguk után: lépéseikkel, növényzetben való úttörésükkel, talált tárgyak áthelyezésével, elvitelével, destrukcióval. Szob környéke kedvelt kirándulóhely akár gyalogosan, biciklivel, autóval vagy vízi eszközön közlekedve. Személyes tapasztalatok alapján kijelenthető, hogy a forgalom jelenlegi intenzitását képes ellensúlyozni a természet regenerációs képessége. Ugyanakkor nehezen becsülhető meg az a felső turisztikai határ amikor megfordul ez a folyamat, és a táj vonzereje önmagát pusztítását okozza.

„A művészeti TDK szekción olyan beavatkozások terveit várjuk, melyek szabadon értelmezik újra a hely szellemét és olyan identitásképző tárgyat hoznak létre mely Szob új jelképe lehet.”
(Kádár, Varga, & Szabó, 2021, old.: 2)

Az Urbanisztika tanszék témakiírásában megjelölt alkotás esztétikai, művészeti és reprezentációs attribútumai értékéből látnák el a kijelölt helyszínt, indukálva a látogatók számának növekedését. Egy olyan jelkép, mely a hely identitásának része nem maradhat rejtett. Még ha elhelyezkedése nehezen megközelíthető is a közösségi média korában bárki megadhatja a hozzá vezető út információit. A tematika kijelölt iránya korrekt, ugyanakkor a megadott tervezési területen negatív következményekkel járhat.

Természetesen, ha a környék érintetlenül marad a természet terjeszkedése folytatódik, ahogy a korábbi képeken (3. és 4. ábra) is be lett mutatva. Önmagában ezen entrópiás viselkedés, ahol az irány a természeti folyamatok egyre valószínűbb bekövetkezése adja nem kívánt cél egy urbanisztikai személetes beavatkozás során. (Carson & Watson, 2002) Az emberi interakciós tér biztosítása alapfeltétele a munkámnak. Tapasztalataim alapján csupán minimális beavatkozás szükséges ennek megtartása érdekében, ezért döntöttem a felvázolt lehetőségektől eltérő megközelítési forma mellett. A választott vizsgálati módszerem a bevezetőben is említett promenadológia egyik elemző eszköze, a szekvenciális látványelemzés, mely a következőkben ismertetésre kerül.

Promenadológia

„A promenadológia (Spaziergangswissenschaft, strollology, sétatudomány) a mozgás közben, egy útvonal végigjárása során észlelt benyomások sorozatának tanulmányozása, amit az 1960-as évektől kezdve lineáris vagy szekvenciális látványelemzésnek is hívnak. A promenadológia célja legalább háromrétű. Az első a látványsor átélése egy kiválasztott útvonal mentén. A második ennek valamilyen módon történő térkép-alapú rögzítése. Hogy ezt milyen formában és műfajban sikerül elérni, az a mindenkori promenadológus leleményességétől függ, vagyis maga is alkotás. És végül a promenadológia nem csak lát, hanem értékkel is, sőt, kisebb akciókat is javasolhat: ez a minimális beavatkozás elve.” (dr. Meggyesi, 2012, old.: 1)

A sétatudomány jellegéből adódóan a magyarországi köztudatban az építészet, tájépítészet és a szociológia kompetenciái között jelenik meg. Történeti bemutatását nem áll szándékomban kifejteni a formai keretek betartása érdekében. Vizsgálati módszere az elemzett közeg minőségétől független: urbánus és természetes környezetben is alkalmazható. (Buckhardt, 2015) Bár a fenti idézet a látványsor térkép-alapú rögzítését jelöli meg az egyedüli alkotási formának ugyanakkor nem zárkózik el a többrétű értelmezéstől sem. A behatások grafikai és fényképes rögzítése önálló elemek sorozataként már a tudomány korai műveiben is megjelenik, mint például Gordon Cullen Townscape című könyvében. Kötetében azonban az illusztrációk és a térkép között nincs reális összefüggés.

Munkámban a képek és az útvonal térképének valós kapcsolata segíti a prominens téri helyzetek értelmezését és képes szubjektív benyomások érzékeltetésére a feltárulás folyamatának tükrében. A megjeleníteni kívánt, a haladást szegmensekre osztó körülmények például:

- erős kanyarulatok, útelágazások
- dimenziális változások (kiteresedések, szűk ösvények)
- hirtelen minőségbeli változások a faunában
- ismeretlen tereptárgyak megjelenése

A leírt szituációk változatos módon befolyásolják a haladás minőségét: vizuális gátat képezve torzítják a térérzetet, lassításra, megtorpanásra késztetnek, tájékozódási pontot, nyújtanak. Ezen érzetek minél pontosabb visszaadásához az akvarell technikáját választottam.

Az vizsgálat során több grafikai eljárást is kipróbáltam, de a vízfesték bizonyult a legalkalmasabbnak. Az élővilág ábrázolásánál a körvonalak és textúrák kvalitása egyedül nem volt elegendő a feladathoz. A képek méreteinek, stílusának és technikájának egysége mellett a színek variánsai képesek minden képnek egyedi karaktert adni, ugyanúgy ahogy azt a valóságban tapasztalnánk. Az akvarell képes határozott vonalak és foltok ábrázolására is, egyszerre lehet megjeleníteni vele a témát képző beton tárgyak anyagbéli szeparáltságát és a környezetükkel alkotott egységük összetett kapcsolatát. A feldolgozott útvonal téri helyzetei ismétlődnek a haladás folyamán, ezért kiemeltem olyan eseteket, ahol egyszerre több tényező is megjelenik. Az alkotások A3-as méretben 126 grammos akvarell lapokra készültek.

Az elemzés harmadik egysége az akciójavaslat. Korábbi megállapításaim szerint nem áll szándékomban alkotás elhelyezésével beindítani az önpusztító folyamatokat, valamint engedni a növényzet teljes területfoglalását. Ezen kijelentések ellentmondásban állnak. Ezen feszültség feloldásként javaslatom a kialakult túraösvények megtisztítása, mellyel biztosított marad az átrakodó tárgycsoportjának környezeti interakciója. Ez a beavatkozás nem terheli a környezetet, az elbontott elemek megújuló energiaforrásként felhasználhatóak így hulladék nem keletkezik.

Az alkotáshoz tartozó beavatkozási forma a helytörténet ismeretében került kiválasztásra. A beavatkozás és az elemzés az együttes jelenlegi helyzetét konzerválja. Ez az iránymutatás konfliktusba kerülhet az építészet fejlesztő szándékaival, azonban érdemes felismerni egy adott terület evolúciós határait, amely átlépésével alapjaiban változik meg az adott rendszer. A folyópartot látogatók számának csökkenése nem várható. A revitalizációra való igény egyre fokozottabban jelenik meg a lakosságban, különös tekintettel az elmúlt időszakokra. Ennek függvényében beavatkozásom a túlhasználat prevenciója, amely biztosítja a természeti értékek megőrzését a mérsékelt és minőségi igénybevételhez.

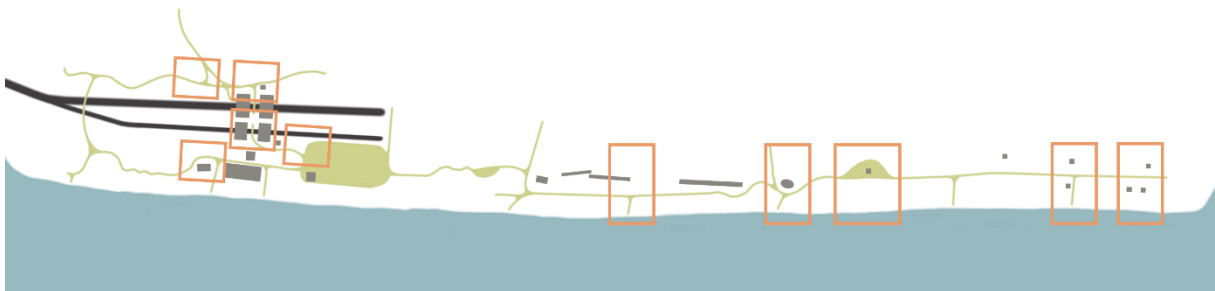
8. ábra - cím nélkül

Összefoglalás

A helyszín első bejárásakor már megfogalmazódott bennem, hogy az út dramaturgiájával szeretnék foglalkozni. Visszaadni azt az intenzív élményt, amelyet a terület fokozatos felfedezésekor átéltem. Akkor még nem tudtam, milyen lehetőségek állhatnak előttem, később Varga Imre konzulens oktatóm ismertetett meg a promenadológia tudományával. Az elemzés módszere a meghatározott cél eléréséhez a legideálisabbnak bizonyult.

A látványelemzés során ötven percepciót meghatározó térhatást határolt be a kutatás. A teljes látványsor bemutatására sem az időbeli, sem a formai keret nem elégséges, összhatásuk értékelhetetlenné válna az emberi befogadóképesség ismeretében. A komponensek értelmezéséhez minimum egy kép per perc időkeret indokolt. Az előadás hosszúságának ismeretében a kiválasztott tíz téri helyzet a terület leglényegesebb elemeit tartalmazva képes visszaadni annak komplexitását. Közös paraméterük, hogy az ábrázolt látvány az ember és a táj kölcsönös interakciójából alakult ki. A képsorozat a terület jelenlegi állapotát rögzíti, értékeli és elemzi. A dinamika és állandóság változatos egymásba fordulása megy végbe, ahogy az állóképek sorozata a térbeli mozgás élményét kelti, ugyanakkor az időben állandó módon egy megfagyott mozgóképet tekinthetünk meg.

Nem állt szándékomban öncélú műalkotás létrehozása, vagy akárcsak egyedül a vizuális ingereknek való megfelelés. A helyszín tartalmi rétegeinek részletes feltárásával kívántam konklúziót elérni egy olyan alkotással, amelynek prominens eleme a mögötte húzódó gondolati tartalom.

9. ábra – kiválasztott téri helyzetek helye

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom Varga Imre és Szabó Árpád konzulenseimnek az iránymutatásért és a fáradhatatlan aktivitásért, amellyel az elmúlt két hónap intenzív eseményeiben részt vettek.

Irodalomjegyzék és források

- Árpási, I. (2017. 01 17). *Vasúttörténet*. Forrás: https://www.kisvasut.hu:https://www.kisvasut.hu/view_cikk.php?id=3165
- Árpási, I. (2018). *A Szobi Kisvasút és A "Transzbörzsönyi" Kisvasúti Hálózat Kialakulása*. Szob: Szob Város Önkormányzata. Forrás: http://szob.hu/wp-content/uploads/2019/07/SZOBI_KISVASUT_ELOTORTENET.pdf
- Buckhardt, L. (2015). *Why Is Landscape Beautiful?* Basel: Birkhäuser Verlag GmbH.
- Carson, E., & Watson, J. (2002. május). Undergraduate students' understandings of entropy and Gibbs free energy. *University Chemistry Education*, 4. Forrás: https://www.rsc.org/images/Vol_6_No1_tcm18-7042.pdf
- Cullen, G. (1961). *Townscape*. London: The Architectural Press.
- dr. Meggyesi, T. (2012. Május 24-25). *Archív hírek*. Forrás: <https://emh.kormany.hu:https://emh.kormany.hu/mozdulj-a-jo-iranyba-fenntarthato-varosi-kozlekedesi-tervek-kozlekedesikornyezetvedelmi-konferencia-kecskemet-2012-majus-24-25>
- Duna-Ipoly Nemzeti Park. (2021. 11 01). *Védett területek*. Forrás: <https://www.dunaipoly.hu:https://www.dunaipoly.hu/hu/helyek/vedett-teruletek/duna-ipoly-nemzeti-park/a-duna>
- Hoványi, P. (2015. 12 25). *Helyi közélet*. Forrás: <https://szon.hu:https://szon.hu/helyi-kozelet/a-nyirvideki-kisvasut-szaztiz-eves-tortenete-2801860/>
- Kádár, B., Varga, I., & Szabó, Á. (2021). *urb.tdk / 2021*. Forrás: https://urb.bme.hu:https://urb.bme.hu/wp-content/uploads/2021/04/TDK_Szob_OKOK.pdf
- Kiss-Polgárdi, T. (2020). A Rendszerváltozás Utáni Nyírvidéki Kisvasút Megszűnésének Elemzése. *Műszaki Földtudományi Közlemények*, 63. Forrás: https://matarka.hu/koz/ISSN_2063-5508/89k_1fsz_2020/ISSN_2063-5508_89k_1sz_2020_063-070.pdf
- Krisztián, d. H. (2021). Megújul és tovább épül a Szobi kisvasút. (d. H. Krisztián, Szerk.) *Szobi Hírnök*, 3. Forrás: szob.hu/wp-content/uploads/2021/02/SZH202101_02.pdf
- Pokony, B. (2016). Magyarországi kisvasutak (13.rész). *Sínek világa*, 32. Forrás: <http://www.sinekvilaga.hu: http://www.sinekvilaga.hu/magyarorszagi-kisvasutak-13-resz-a-borzsony-kisvasut-161227154926?index=1>

Nyilatkozat

Alulírott Szekeres Zsanett büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, és aláírással igazolom, hogy ezen TDK dolgozat és alkotás saját, önálló munkám, az ebben foglalt dokumentumok és reflexiók egyaránt. A hivatkozott nyomtatott és elektronikus források (pl. könyvek, újságok, honlapok) felhasználása a szerzői jogok általános szabályainak megfelelően történt. Tudomásul veszem, hogy a TDK dolgozat esetén plágiumnak számít:

- más dokumentumainak felhasználása saját dokumentumként, megfelelő hivatkozás nélkül;
- más reflexióinak felhasználása saját dokumentumként, megfelelő hivatkozás nélkül;
- más publikált gondolatainak saját gondolatként való feltüntetése, pl. többek között könyvek, újságok, honlapokon megjelenő anyagok forrásmegjelölés nélküli felhasználása.

Alulírott kijelentem, hogy a plágium fogalmát megismertem, és tudomásul veszem, hogy plágium esetén a 326/2013. (VIII. 30.) Korm. rendelet 12/C. § (2) c) bekezdése értelmében a TDK dolgozatom elutasításra kerül.

Budapest, 2021 november 01

..... aláírás

Mellékletek

1. ábra – Szob város határa domborzati térképen (saját grafika)	4
2. ábra – Duna parti úthálózatok (saját grafika)	5
3. ábra – átrakodó régen (Árpási, 2018)	6
4. ábra – átrakodó most (saját fénykép)	6
5. ábra – talált beton tárgyak egy része (saját fényképek)	7
6. ábra – útvonal térkép (saját grafika)	7
7. ábra – felhasználási módok (saját fénykép feldolgozása)	8
8. ábra – cím nélkül (saját fénykép)	11
9. ábra – kiválasztott téri helyzetek helye (saját grafika)	12

